

Vlaams
Parlement

stuk **1499** (2011-2012) – Nr. 2
ingediend op 21 februari 2012 (2011-2012)

Advies

van het Vlaams Vredesinstituut

over honderd jaar Eerste Wereldoorlog
in het teken van vrede

Gedachtewisseling

Verslag

namens de Commissie voor Bestuurszaken, Binnenlands Bestuur,
Decreetsevaluatie, Inburgering en Toerisme
uitgebracht door de heren Marc Vanden Bussche en Johan Verstreken

Samenstelling van de commissie:

Voorzitter: mevrouw Annick De Ridder.

Vaste leden:

mevrouw Karin Brouwers, de heren Jan Durnez, Ward Kennes, Jan Verfaillie;
de heren Stefaan Sintobin, Joris Van Hauthem, mevrouw Linda Vissers;
de heer Marnic De Meulemeester, mevrouw Annick De Ridder;
de heer Kurt De Loor, mevrouw Els Robeyns;
de heren Lieven Dehandschutter, Willy Segers;
mevrouw Patricia De Waele;
de heer Bart Caron.

Plaatsvervangers:

mevrouw Vera Jans, de heer Jan Laurys, mevrouw Valerie Taeldeman, de heer Johan Verstreken;
de dames Katleen Martens, Marleen Van den Eynde, de heer Wim Wienen;
de heer Marc Vanden Bussche, mevrouw Khadija Zamouri;
mevrouw Fatma Pehlivan, de heer Jurgen Vanlerberghe;
mevrouw Lies Jans, de heer Karim Van Overmeire;
de heer Peter Reekmans;
mevrouw Mieke Vogels.

Toegevoegde leden:

de heer Christian Van Eyken.

Stukken in het dossier:

1499 (2011-2012) – Nr. 1: Advies van het Vlaams Vredesinstituut

INHOUD

1. Toelichting door de heer Tomas Baum, directeur van het Vlaams Vredesinstituut	4
2. Vragen en opmerkingen van de commissieleden	5
2.1. Tussenkoms van de heer Marnic De Meulemeester	5
2.2. Tussenkoms van de heer Jurgen Vanlerberghe	6
2.3. Tussenkoms van de heer Marc Vanden Bussche	7
2.4. Tussenkoms van de heer Johan Verstreken	7
2.5. Tussenkoms van de heer Stefaan Sintobin	8
2.6. Tussenkoms van de heer Lieven Dehandschutter.....	9
2.7. Tussenkoms van de heer Bart Caron	10
3. Antwoorden van de heer Tomas Baum.....	10
4. Replieken van de commissieleden en aanvullende antwoorden van de heer Tomas Baum	11

De Commissie voor Bestuurszaken, Binnenlands Bestuur, Decreetsevaluatie, Inburgering en Toerisme besprak op 14 februari 2012 het advies ‘Honderd jaar Eerste Wereldoorlog in het teken van vrede’, uitgebracht door het Vlaams Vredesinstituut.

1. Toelichting door de heer Tomas Baum, directeur van het Vlaams Vredesinstituut

De heer *Tomas Baum* verklaart dat het advies voortvloeit uit het gelijknamig rapport dat op 8 november jongstleden door auteur Maarten Van Alstein, tevens onderzoeker bij het Vlaams Vredesinstituut, werd voorgesteld in het Vlaams Parlement. Dit onderzoeksrapport werd in overleg met het projectsecretariaat ‘100 jaar Groote Oorlog (2014-18)’ uitgetekend.

Na de presentatie gaf een panel Vlaamse volksvertegenwoordigers reeds een eerste reactie op de onderzoeksresultaten. Vervolgens heeft de raad van bestuur van het Vlaams Vredesinstituut zich over de bevindingen van het rapport gebogen en besloten hier het voormelde advies aan te koppelen. Adviezen van het Vlaams Vredesinstituut worden uitgebracht door de raad van bestuur van het instituut. Deze bestaat uit negentien leden – vertegenwoordigers van de fracties van het Vlaams Parlement, de universiteiten, de socio-economische actoren en de vredesbeweging – die benoemd zijn door het Vlaams Parlement. Het voorliggend advies werd in consensus uitgebracht en kent een breed draagvlak.

De Vlaamse overheid heeft aangegeven dat haar herdenkingsproject er niet alleen toe moet leiden dat de naam Vlaanderen internationale zichtbaarheid krijgt en dat er gestreefd wordt naar een aanzienlijke toename van het vredestoerisme in West-Vlaanderen en elders in Vlaanderen, maar dat het ook de bedoeling is om de herdenking te verbinden met het vredesthema. Het is deze laatste doelstelling die centraal werd gezet in het onderzoek. Indien het vredesthema duurzaam aanwezig moet zijn, hoe moet dat dan gebeuren? Welke zijn de randvoorwaarden? In dat kader werd een bevraging gedaan bij een 40-tal betrokken personen en instanties.

Welke rol speelt toerisme in het herdenkingsproject van de Vlaamse overheid? Een van de doelstellingen is om van het project een “bijzonder evenement” te maken dat “Vlaanderen op de kaart zet als internationale topbestemming”. Toch is de relatie tussen toerisme en de herinnering aan de oorlog niet altijd vanzelfsprekend. Om de visie van de ‘stakeholders’ op deze problematiek te leren kennen, werd tijdens het vermelde onderzoek gepeild naar de verhouding tussen toerisme en oorlogsherinnering. Er werd hen gevraagd: “Zijn er aan het herinneringstoerisme gevoeligheden verbonden die volgens u een bijzondere aandacht vereisen?”.

Gevoeligheden worden in gradaties verwoord. Een eerste groep respondenten stelt zich kritisch op ten aanzien van vermarktingsprocessen en een commerciële logica in de sfeer van oorlogsherdenking. Een tweede groep wil er over waken dat ook in het kader van het herinneringstoerisme de verhalen over de oorlog inhoudelijk voldoende complex en vredevol blijven. Zij pleiten voor een evenwicht tussen de ethische en historische vereisten van oorlogsherinnering enerzijds en het toerisme – dat volgens hen ook mogelijkheden biedt voor erfgoedontwikkeling – anderzijds.

Het Vlaams Vredesinstituut wil op enkele risico’s wijzen. Vanuit een vermarktingslogica bestaat het gevaar om voor simpele en duidelijke verhalen te kiezen en deze te privilegeren ten aanzien van andere misschien meer complexe verhalen. Tevens bestaat het risico op overcommercialisering. In de woorden van één van de respondenten: “Niet alles kan ‘vermarkt’ worden. Heel vlug kan overdreven worden, wanneer we niet het ‘economisch randgebeuren’ met de nodige omzichtigheid benaderen. Als het commerciële de overhand neemt, zal het hele gebeuren zich tegen de organisatoren keren en zal het omgekeerde effect ontstaan van wat werd beoogd. Dus oppassen voor pralines in de vorm van helm-pjes, In Flanders Fields-paté, frontbier en dergelijke extravagaties, die de zaak niet die-

nen. Niet alles op dat vlak kan tegengehouden worden, maar de commerciële markt moet zich bewust zijn dat niemand van het ‘geld verdienen op de rug van de gesneuvelden’ beter wordt.”.

De Vlaamse overheid heeft de risico's van overcommercialisering overigens al enige tijd erkend. Daarom werd het concept ‘toerisme+’ ontwikkeld. Dit concept houdt in dat er in WO I-toerisme ook aandacht moet zijn voor het ethische kader, voor betekenisgeving en reflectie. De praktijk van de komende jaren zal moeten uitwijzen of dit evenwicht gevonden en gerealiseerd kan worden.

Advies van het Vlaams Vredesinstituut

Met betrekking tot de eeuwherdenking van de Eerste Wereldoorlog adviseert het Vlaams Vredesinstituut dat:

- de Vlaamse overheid een omvattende visie formuleert over hoe ze inhoud en vorm wil geven aan een vredesgezinde herdenking van de Eerste Wereldoorlog, waarbij als aandachtspunten worden vooropgesteld:
 - a) dat de vredesgedachte ontstaat van onderuit, door verhalen te vertellen, zonder dat daarbij het grotere historische kader en de structurele dynamieken die de oorlog mogelijk maakten aan de aandacht ontsnappen;
 - b) dat herdenkingsinitiatieven en -projecten het oorlogsverleden in al zijn complexiteit en met respect voor het historische kader benaderen, en het verleden niet instrumentaliseren als louter middel om hedendaagse doelstellingen te realiseren;
 - c) dat de diversiteit aan herdenkingstradities en -praktijken erkend en gerespecteerd wordt;
- historici nauwer bij het herdenkingsproject betrokken worden, bijvoorbeeld door hen uit te nodigen voor een overkoepelend adviescomité dat het geheel van het project vanuit wetenschappelijk oogpunt begeleidt;
- naast de manifeste inspanningen op het gebied van Buitenlands Beleid en Toerisme, de Vlaamse overheid zich meer dan nu het geval is engageert in andere beleidsdomeinen zoals Onderwijs, Cultuur, Jeugd en Media, zodat de beleidsdomeinoverstijgende ambitie van het project daadwerkelijk gerealiseerd wordt.

Bovendien beveelt het Vredesinstituut aan om voortdurend aandacht te besteden aan de samenwerking met en ondersteuning van herdenkingsinitiatieven van de provincies en de gemeenten, het federale niveau en de andere gemeenschappen en gewesten.

2. Vragen en opmerkingen van de commissieleden

2.1. *Tussenkomst van de heer Marnic De Meulemeester*

De heer *Marnic De Meulemeester* kan zich vinden in het humanitair en internationaal gericht project van de Vlaamse overheid met betrekking tot de herdenking van WO I. Het project moet relevant zijn voor de hedendaagse samenleving. De naam Vlaanderen moet internationale zichtbaarheid krijgen en men moet streven naar een toename van het vredestoerisme. De herdenking moet uitdrukkelijk gebonden worden aan het vredethema.

Het Vredesinstituut staat voor een impliciete benadering van het vredethema, gebaseerd op het vertellen van verhalen. Deze benadering lijkt de spreker ietwat beperkt. Hoe ziet men dat concreet?

Eerder werd de kritiek geuit dat historici niet werden gevraagd om het project mee uit te tekenen. Heeft men bij de uittekening van een aantal deelprojecten een beroep gedaan op historici? Had men de historici niet beter ingeschakeld bij het opstellen van criteria voor projectsubsidies?

Welke maatregelen ziet het Vredesinstituut om het project wetenschappelijk te onderbouwen? Eventueel kan men denken aan een thematische oproep.

De herdenking van WO I is een ambitieus project dat dient als hefboom inzake toerisme, cultuur, onroerend erfgoed, wetenschappelijk onderzoek, internationaal beleid, onderwijs en vredeseducatie. Cultuur en onderwijs boeken echter weinig vooruitgang. Hoe is het Vredesinstituut tot deze opmerkelijke conclusie gekomen? Binnen het beleidsdomein Cultuur gebeurt de opvolging van het project binnen de bestaande werking en middelen. Gelet op de huidige budgettaire situatie worden er geen specifieke middelen vrijgemaakt. Hoe kan het WO I-project binnen Cultuur beter worden opgevolgd? Men zou bijvoorbeeld de criteria voor de projectsubsidies eenmalig kunnen aanpassen. Onderwijs doet blijkbaar helemaal niet mee. Wat stelt het Vredesinstituut voor opdat dit project binnen het onderwijs beter aan bod zou kunnen komen?

2.2. *Tussenkoms van de heer Jurgen Vanlerberghe*

De heer *Jurgen Vanlerberghe* nuanceert het risico op overcommercialisering. De discussie daarover loert steeds om de hoek bij elke vorm van cultureel toerisme. Sommigen vinden dat de pure inhoud moet worden bewaard, anderen dat commercialisering in de rand mogelijk moet zijn.

De spreker vindt de aandacht voor een vredevolle herdenkingscultuur belangrijk. Als inwoner van Poperinge zijn hem tal van oorlogsverhalen bekend. De Vlaamse ambitie om de vredesgedachte te koppelen aan de herdenking wordt echter niet door alle nationaliteiten als evident beschouwd. Sommigen zien het eerder als een gebeurtenis die met de nodige militaire pracht en praal moet worden herdacht. Men komt dus in conflict met andere partners die op het terrein aanwezig zijn. Het zal vandaar nodig zijn om de Vlaamse ambitie internationaal te gaan duiden.

Om de vredesgedachte te promoten wordt inderdaad best gekozen voor de impliciete benadering, waarbij gewerkt wordt met een diversiteit aan verhalen, gaande van de generaal over de korporaal tot de mensen die in het frontgebied woonden. Op dat vlak is al veel ervaring aanwezig dankzij het pionierswerk van In Flanders Fields. Het gaat zeker niet om een beperkte techniek zoals de vorige spreker meende, men kan er integendeel alle kanten mee uit.

De spreker vindt de kritiek inzake de beperkte betrokkenheid van historici voor een stuk goedkoop. Hetzelfde geldt voor de bedenking dat men het project zou misbruiken om de Vlaamse zaak te dienen. Veel projecten mikken op een internationaal publiek of vertrekken vanuit het verhaal van de gewone mens. Het gaat om een toeristisch product waar enige vulgarisering bij nodig is, maar dat neemt niet weg dat het historisch correct moet blijven.

In het advies wordt naar het onderwijs verwezen. Heeft het Vredesinstituut in dat kader de onderwijskoepels bevestigd? In het actieplan dat aan de Vlaamse Regering werd meegedeeld staan 109 actiepunten, waaronder het uitwerken van educatieve pakketten, het organiseren van vorming van leraars. Werden de onderwijskoepels wel voldoende warm gemaakt om in te spelen op het project?

Is er bij de intergemeentelijke erfgoedverenigingen een screening gebeurd om na te gaan of zij dit project opnemen in hun meerjarenprogramma? Minstens één dergelijke vereniging laat het project aan zich voorbij gaan omdat men van oordeel is dat er al genoeg instanties mee bezig zijn. Zo'n houding maakt het moeilijk om een en ander van onderuit op te bouwen.

2.3. *Tussenkoms van de heer Marc Vanden Bussche*

De heer *Marc Vanden Bussche* leidt uit het advies af dat het Vredesinstituut nog zoekt naar de filosofie van het herdenkingsproject van minister Bourgeois. Die filosofie komt volgens de spreker neer op het bevorderen van het toerisme. Iedereen weet dat ramptoerisme een lucratieve vorm van toerisme is. Oorlogstoerisme kan als een vorm van ramptoerisme worden beschouwd.

De rol van historici in het kader van de herdenking is tot een minimum beperkt. De historische invalshoek wordt in feite beoordeeld door ambtenaren van Toerisme Vlaanderen die hiervoor onvoldoende opgeleid zijn. Een adviescollege met historici was aangewezen geweest. Bij de eerste oproep voor projecten waren geen historici betrokken, voor de tweede oproep is dat nog onduidelijk. De historische invalshoek komt wel in ruime mate aan bod in boeken. Daarin is er ook voldoende aandacht voor de persoonlijke verhalen. Maar uiteindelijk worden de toeristen niet aangetrokken door de verhalen, wel door de slagvelden.

Wat zal er over honderd jaar nog overblijven van het herdenkingstoerisme? Waterloo bijvoorbeeld is nog steeds een toeristische trekpleister. Allicht zullen de slagvelden aan de IJzer dat over honderd jaar ook nog zijn. Daarom is het goed dat de minister die slagvelden en andere overblijfselen van WO I beschermt. De spreker verwijst naar de 'reenactment' (het naspelen of uitbeelden van historische gebeurtenissen) van de slag bij Waterloo. Daar wordt ook niet het verhaal van de inlijving van Vlaamse soldaten in het Franse leger verteld.

De spreker is het er wel mee eens dat er te weinig aandacht wordt besteed aan het educatief aspect van de herdenking. Vanuit het onderwijs zijn er daaromtrent weinig initiatieven. Het valt de heer Vanden Bussche ook op dat het spelen van de Vlaamse Leeuw op 11 november nog altijd controverserig veroorzaakt. Oudstrijders verbinden de Vlaamse Leeuw aan de collaboratie en zien het niet als het Vlaamse volkslied. Hieruit leidt hij af dat de educatie over de vredesgedachte in Vlaanderen gefaald heeft.

2.4. *Tussenkoms van de heer Johan Verstreken*

De heer *Johan Verstreken* merkt op dat op 3 februari jongstleden een Nieuw-Zeelandse soldaat werd herbegraven in Mesen. Er werd toen een aantal vlaggen gehesen, waaronder ook de Duitse. Daar kwam toen commentaar op van de Nieuw-Zeelandse ambassade die dit ongepast vond. Een aantal zaken blijft dus ook na zoveel jaren moeilijk liggen. Er blijft nog educatief werk te verrichten, zowel voor de oudere als de jongere generaties.

De spreker stelt dat het rapport 'Honderd jaar Eerste Wereldoorlog in het teken van vrede' van het Vlaams Vredesinstituut een uitstekend en wetenschappelijk onderbouwd document is. De vredesboodschap moet de absolute prioriteit zijn. Die boodschap moet van onderuit verteld kunnen worden. Het mag wel geen verhaal worden van 'wij' tegen 'zij' (de Duitsers). Bij een vredesherdenking is het niet gepast mensen tegen elkaar op te zetten. Een vredevolle herdenking betekent ook dat men respect heeft voor andere herdenkingstradities.

De betrokkenheid van historici kan nog verbeteren. Zij zullen erg belangrijk zijn in het kader van het mediagebeuren tijdens de herdenking. Historici zijn belangrijk, maar daarnaast moet ook het buikgevoel dat aanwezig is bij kleine socio-culturele verenigingen voldoende aan bod kunnen komen.

Bij de cultuursector gebeurt de financiering vooral vanuit de reguliere middelen. Er is kritiek vanuit de socio-culturele organisaties dat de projectsubsidies vanuit Toerisme vooral voor de grotere spelers zijn weggelegd. Men moet inderdaad inspanningen doen om de

kleinere lokale spelers voldoende te betrekken. Het moet een en-en-verhaal en geen en-of-verhaal worden. De provincie West-Vlaanderen verricht alvast erg degelijk werk, zowel via Westtoer als het Departement Cultuur. Verder kunnen de lokale overheden een rol spelen om de kleinere lokale initiatieven te ondersteunen via projectsubsidies.

Hoe staat het Vredesinstituut tegenover de gedachte om de vredesherdenking op te nemen in de eindtermen van het onderwijs? Is er hierover al overleg geweest met de minister? Of laat men dit best over aan de keuzevrijheid van de scholen? Laat men scholieren best kennismaken met grootschalige projecten of eerder met kleinere projecten? Er zijn immers veel mooie kleine projecten die het bezoeken waard zijn maar te weinig aan bod komen.

Er moet een gezond en aanvaardbaar evenwicht zijn tussen de vredesherdenking en het commerciële. Als men nu naar bijvoorbeeld Ieper gaat, stoort de overcommercialisering soms. Anderzijds is er niets op tegen om de lokale economie te stimuleren.

De spreker verwijst naar de resolutie betreffende het Vlaamse beleid voor een levende herinnering aan de Eerste Wereldoorlog (*Parl. St. VI. Parl. 2008-09, nr. 2205*), die mede op zijn initiatief tot stand kwam en op 30 april 2009 door de plenaire vergadering werd goedgekeurd. Daarin werd mee het kader uitgetekend van de herdenking van WO I. Uitgangspunt van de resolutie was om beleidsoverschrijdend te werken. Er is intussen al veel werk verzet, maar er ligt ook nog veel werk op de plank. Wellicht is de tijd rijp om nog eens een voorstel van resolutie te maken dat het bevoegdheidsoverschrijdende aspect benadrukt. Op die manier kan men een aantal ministers wijzen op het belang van de herdenking van WO I.

2.5. Tussenkoms van de heer Stefaan Sintobin

De heer *Stefaan Sintobin* onderschrijft dit laatste en meent dat de tijd rijp is om een voorstel van resolutie te maken waarbij alle partijen uit meerderheid en oppositie worden betrokken. Dit zou op een passende wijze aansluiten bij de vredesgedachte.

De spreker heeft er geen probleem mee dat het Vredesinstituut in zijn advies uitgaat van een actuele invulling van de vredesgedachte. Hij hoopt wel dat sommigen geen misbruik zullen maken van die vredesgedachte door er een politiek correcte invulling aan te geven. De boodschap van vrede, vrijheid en verdraagzaamheid in Diksmuide is al voldoende.

Volgens de spreker zijn sommige collega's blind voor de economische realiteit van het herdenkingsgegeven. Het is een typisch Vlaamse reflex dat men aan dat evenement geen geld mag verdienen, maar West-Vlamingen willen er wel geld aan verdienen. Overcommercialisering is overdreven, maar men mag de kleine zelfstandige in Ieper niet beletten pralines met helmpjes te maken. Het gaat om een ideaal moment om Vlaanderen, en West-Vlaanderen in het bijzonder, internationaal op de kaart te zetten. Ook in Bastenaken of in andere landen haalt men winst uit het oorlogstoerisme.

De spreker vindt de kritiek dat historici niet voldoende betrokken worden, niet correct. Al sinds verschillende jaren worden historici betrokken, zowel op Vlaams, provinciaal als lokaal niveau.

De heer Sintobin treedt wel de bedenking bij dat het sterker om een beleidsoverschrijdende aanpak moet gaan: Media, Cultuur, zelfs Economie moeten betrokken zijn, maar Toerisme moet wel de trekker van dit project blijven. Onderwijs besteedt inderdaad wat te weinig aandacht aan het project, maar dat is vooral een verantwoordelijkheid van de scholen zelf. Misschien kan minister Smet een brief aan de scholen sturen om hen te wijzen op het belang van de herdenking.

Sommigen vreesden dat het project een te sterke Vlaamse invulling zou krijgen. Het is echter zo dat de slagvelden in Vlaanderen gelegen zijn, dat Vlaamse soldaten de dood werden ingejaagd door Franstalige officieren of dat de Frontbeweging het licht zag tijdens de oorlog. Waarom zou men die historische realiteit ontkennen? Er zou zelfs een nog grotere Vlaamse invulling aan het project moeten worden gegeven. Ook het feit dat de Vlaamse strijd een sociale strijd was, moet onder de aandacht worden gebracht.

2.6. *Tussenkost van de heer Lieven Dehandschutter*

De heer *Lieven Dehandschutter* merkt op dat de herdenking van WO I een internationaal en interdisciplinair gebeuren is. Hij is blij dat de Vlaamse Regering het voortouw genomen heeft in het herdenkingsgebeuren. Het is goed dat de Vlaamse minister bevoegd voor Onroerend Erfgoed en Toerisme daarin de trekker en coördinator is.

De heer Dehandschutter spreekt liever over uitwassen dan over overcommercialisering. Uitwassen vindt men overal: in toerisme, in de sport, in de politiek. Men moet ze zoveel mogelijk tegengaan. Helaas trekken uitwassen sneller de aandacht van de media, ze worden sneller opgemerkt en verspreid.

De spreker vindt dat de term toerisme+, die ook door Toerisme Vlaanderen wordt gehanteerd, de juiste benadering weergeeft. Men moet inderdaad respect opbrengen voor het erfgoed, de inhoudelijke boodschap en de ethische dimensie.

Het Vredesinstituut legt in zijn advies de nadruk op een vredesgezinde herdenking en op een herdenkingscultuur. Er moet daarbij ook aandacht zijn voor verzoening. Het advies spreekt terecht over een evolutie in vredesgezinde herdenkingen. Die evolutie blijkt uit de monumenten, de plechtigheden, de retoriek en de regie van een en ander. Vroeger ging het eerder om militaristische overwinningsetoriek met vaak een patriottische inslag. De diversifiëring in de herinneringscultuur was in Vlaanderen overigens al van meet af aan aanwezig. Dat heeft voor een stuk te maken met het feit dat er in Vlaanderen twee oudstrijdersbonden bestaan – de belgicistische Nationale Strijdersbond (NSB) en de Vlaamse Oudstrijders (VOS) – en dat die verschillende uitgangspunten hebben. Naargelang de gemeente overweegt de ene of de andere. Aan Vlaamse kant is de ‘nooit meer oorlog’-gedachte sterker aanwezig. Er wordt daarbij een link gelegd tussen Vlaamsgezindheid en de vredesgedachte.

Uit het advies van het Vredesinstituut blijkt dat men de vredesgedachte vooral van onderuit moet bekijken, vanuit de ervaring van de kleine mens in de oorlog. Die benadering wordt ook gevolgd in het In Flanders Fields Museum. Men gaat daar uit van individuele verhalen en belevenissen van soldaten van diverse nationaliteiten en van de twee partijen. Het zijn dus niet de staten, staatshoofden of legerleiders die er centraal staan. De spreker steunt die benadering en vraagt dat dit als richtsnoer zou worden meegegeven aan organisatoren van evenementen.

Wat de discussie over de betrokkenheid van historici betreft, verwijst de heer Dehandschutter naar het debat daarover met minister Bourgeois tijdens de actuele vragen in de plenaire vergadering van 16 november 2011 (*Hand. VI. Parl. 16 november 2011*, p. 32-38). De minister heeft toen gezegd dat wetenschappers betrokken zijn bij heel wat strategische projecten. Er werd expliciet verwezen naar onder meer de professoren Bourgeois, De Wever en De Schaepdrijver. Niets belet om academici de komende jaren te betrekken bij initiatieven. Academici kunnen trouwens altijd hun mening of visie ventileren over WO I. Mening van academici durven overigens al eens te verschillen.

De spreker sluit zich tot slot aan bij het pleidooi voor een beleidsdomeinoverschrijdende benadering.

2.7. *Tussenkomst van de heer Bart Caron*

De heer *Bart Caron* vindt het een belangrijk advies dat bovendien op zijn tijd komt. Vandaag mist hij immers een coherente visie vanuit de Vlaamse overheid. Het project blijft centraal gestuurd via Toerisme. Gelukkig heeft de minister van Toerisme ook Onroerend Erfgoed onder zijn bevoegdheid. Elke betrokken minister doet het op zijn of haar manier, zonder rekening met elkaar te houden. Bovendien zijn er nog andere betrokken overheden met hun initiatieven. Op het terrein kan dat leiden tot een overvloed aan evenementen, tot een mix van kwaliteit en rommel. De overheden die subsidies verlenen en die vergunningen afleveren zouden eigenlijk de regie moeten voeren. Nu zijn er veel regisseurs: een op Vlaams niveau, een op federaal niveau, nationale en provinciale toerisme-organisaties, gemeenten enzovoort. Iedereen wil zijn graantje meepikken, maar men moet opletten dat daardoor het geheel niet degradeert.

De heer Sintobin heeft treffend de kwaal in West-Vlaanderen aangegeven. Men dreigt daar de balans te verliezen tussen de twee dimensies van de herdenking. Men moet geen uitspraak doen over de lading van de herdenking, die zou impliciet moeten blijken. De bezoeker moet zelf zijn conclusies kunnen trekken uit zijn bezoek aan de evenementen, de sites en het erfgoed. Deze benadering die bijvoorbeeld wordt gevolgd in het In Flanders Fields Museum, vergt in de omkadering ervan enige distantie. Als men hiermee rekening houdt, kan de spreker er goed mee leven dat er ook een toeristische ontwikkeling wordt gemaakt rond het herdenkingsgegeven. Maar men moet zich wel hoeden voor plat commercieel toerisme, voor een te dominante rol van het toerisme. Het advies van het Vredesinstituut heeft de verdienste dat het pleit voor een gepaste balans.

De spreker pleit voor een integrale visie die gestoeld is op degelijk historisch onderzoek. Dit gebeurt nu te weinig. Het is niet omdat historici opdrachten krijgen van bepaalde musea dat men een samenhangende visie krijgt. De onvrede bij – soms concurrerende – historici is dan ook begrijpelijk. Als men pleit voor een historisch correcte benadering, moet men erkennen dat ook de Vlaamse beweging en het activisme een plaats hebben in het verhaal.

Tot slot vindt de heer Caron dat de commissie die oordeelt over de ingediende projecten nogal eenzijdig toeristisch gericht is wat samenstelling betreft. Hij mist er een inhoudelijke visionaire benadering en een inbreng vanuit de cultuur- en erfgoedwereld.

3. *Antwoorden van de heer Tomas Baum*

De heer *Tomas Baum* stelt dat het uitgangspunt van de vredesgedachte ook het uitgangspunt was van de Vlaamse overheid. In het advies van het Vredesinstituut werd daarop voortgebouwd en heeft men gepoogd dit kwalitatief in te vullen. Men moet vertrekken van alle verhalen van onderuit. Als men alle verhalen laat spreken, kan er een soort ambiguïteit ontstaan die mensen aan het denken kan zetten. Er is geen behoefte aan een soort politie die zal bepalen welke verhalen al dan niet kunnen of mogen worden verteld. Door diversiteit als aanknopingspunt te nemen, kunnen veel van de inhoudelijke bezwaren worden weggefilterd.

Historici kijken vanuit hun ambacht en vakmanschap naar het verleden en vertrekken vanuit dat verleden zelf. Dat is een sterk uitgangspunt. Historici kunnen legitieme opmerkingen maken over gevoelige thema's, zonder dat zij op voorhand al een bril met een bepaalde kleur opzetten voor de invulling van een project. Vandaag zijn de historici vooral betrokken bij concrete kleine projecten. Men zou ze ook op een algemeen niveau moeten betrekken. Men zou bijvoorbeeld een conferentie kunnen organiseren waarop historici met elkaar in debat gaan over de herdenking en de aanpak ervan door verschillende overheden.

In het onderwijs zijn er momenteel inderdaad weinig zichtbare initiatieven. Er is wel een Bijzonder Comité voor Herinneringseducatie. Van daaruit zouden een aantal ideeën kunnen rijpen. Sommigen hebben opgemerkt dat scholen hun vrijheid moeten hebben. Dat is inderdaad het geval, maar gezien het beleidsoverschrijdend karakter moet men op voorhand nadenken wat men in het onderwijs rond het thema kan doen. Men moet vermijden dat de herinneringseducatie zich beperkt tot het bezoek aan enkele musea. Het onderwijs moet actief meewerken en aandacht besteden aan het thema. Dat is niet louter een kwestie van middelen, wel van aandacht en van beleidsoverschrijdend meedenken.

In Cultuur gebeurt er wel een en ander maar eerder op een impliciete wijze. Het komt erop aan dat te expliciteren in de beleidsdomeinoverschrijdende visie. Bij socio-culturele verenigingen is nog veel potentieel aanwezig dat kan worden aangesproken.

Men moet zich hoeden voor overcommercialisering. Als men er bij wijze van spreken een pretpark van maakt, zal dat in 2018 leeglopen. Men moet juist een duurzaamheid inbouwen die op langere termijn kan overleven. Overigens kan een te grote toeloop ook een probleem vormen. Een begraafplaats bezoeken veronderstelt de nodige sereniteit.

De internationale uitstraling is de belangrijkste lakmoesproef voor de coherentie, voor de vredesgezinde herdenking. Een Commonwealth-herdenking is iets massiefs. Vlaanderen kan een eigen visie hebben en daar aandacht voor vragen, zonder die visie te willen opdringen. Men hoeft niet te vlug toe te geven en onder het mom van internationale samenwerking opteren voor het bestaande model. Een nieuwe tendens in herdenkingsprojecten is die van erkenning en verzoening. De ontmoeting tussen Mitterrand en Kohl had op dat vlak een grote symboolwaarde. Bij Nieuw-Zeelanders bestaat daarover misschien enige ergernis, maar men moet dit ook vanuit een Europese context durven benaderen.

Het is een uitdaging om de herdenking open te trekken naar geheel Vlaanderen. Er zijn ook in Antwerpen verhalen te vertellen, of in Leuven of Aarschot of rond de draad in het grensgebied met Nederland. Vanuit de scholen zou men aandacht kunnen geven aan dergelijke nabije projecten.

De heer Baum betwist niet dat verschillende onderzoekers betrokken zijn bij concrete projecten. Het is ook zeker niet de bedoeling nieuwe middelen te gaan vrijmaken. Men zou wel bepaalde fondsen kunnen oormerken of voorbestemmen.

Het zou goed zijn een integrale visie te expliciteren en uit te schrijven. Uiteraard moet dat geen handleiding of protocol zijn waar iedereen zich aan moet houden. Als daarover goed is nagedacht en er voldoende over geconsulteerd is, kan men die visie zowel in een internationale context gebruiken als bij de vertaling in het beleid inzake Cultuur of Onderwijs. Men moet dus een kapstok bieden waarop men kan aansluiten. Dit zal de synergie tussen verschillende beleidsdomeinen zeker vergroten.

4. Replieken van de commissieleden en aanvullende antwoorden van de heer Tomas Baum

De heer *Lieven Dehandschutter* zal het pleidooi voor een integrale visie aan minister Bourgeois overbrengen. Hij relateert de opmerking dat West-Vlaanderen een pretpark wordt dat leegloopt in 2018. Na vorige herdenkingsmomenten, bijvoorbeeld in 1998, is de belangstelling achteraf ook gebleven. De bekommernis inzake de sereniteit en de draagkracht van de begraafplaatsen is wel zeer terecht. Een probleem stelt zich vooral op Tyne Cot Cemetery in Passendale. Men kan de draagkracht versterken door aan spreiding te doen, door bijvoorbeeld de aandacht te vestigen op Lijssenthoek Cemetery in Poperinge. Daardoor kan men ook andere aspecten onder de aandacht brengen. Lijssenthoek Cemetery is een begraafplaats achter de linies nabij een veldhospitaal, waar nagenoeg alle soldatengraven wel een naam dragen.

De spreker onderschrijft de opmerking dat men tegenover de Gemeenebestanden aandacht moet vragen voor de eigen visie rond de herdenkingscultuur. Hij steunt ook de suggestie om buiten de Westhoek initiatieven op te zetten en om daar via Onderwijs en Cultuur op in te spelen. Er bestaan daarvoor voldoende aanknopingspunten: in Antwerpen, Dendermonde, lokale oorlogsmonumenten, getuigenissen van nabestaanden van oudstrijders, de draad aan de Belgisch-Nederlandse grens enzovoort. Heel wat erfgoedverenigingen proberen dit over geheel Vlaanderen gestalte te geven.

De spreker besluit dat er een aantal taboes aan het sneuvelen is. Hij noemt het taboe van de geëxecuteerden van de eigen legers en de discussie over de vraag of die mensen in ere moeten worden hersteld. Verder verwijst hij naar de tienduizenden Ieren die zich als vrijwilliger hadden aangemeld, de zogenaamde 'Ireland's forgotten soldiers'. In 2014-2018 zullen dergelijke verhalen meer aandacht krijgen dan tot nog toe het geval is geweest.

De heer *Marc Vanden Bussche* merkt op dat in de duinen van Koksijde een aantal Vlaamse en Engelse soldaten is geëxecuteerd, terwijl daar nu gewoon kinderen spelen. Men moet de tragische gebeurtenissen uit het verleden blijven herinneren, maar het is niet zo evident om dat de juiste plaats te geven.

De heer *Jurgen Vanlerberghe* begrijpt de bekommernis inzake overcommercialisering, maar vindt de aandacht die er aan wordt besteed eerder vervelend en overdreven. Er wordt oneer aangedaan aan een sector die al een heel traject heeft afgelegd. Heel wat mensen hebben er op een of andere manier in geïnvesteerd, zijn lid van een erfgoedvereniging, treden op als gids of reisbegeleider, of verdienen op een correcte manier hun brood met de economie die gegroeid is rond herdenkingsmonumenten. Het erfgoed van WO I trekt momenteel zo'n 350.000 bezoekers per jaar aan. Tussen 2014 en 2018 zou dat doorgroeien naar 500.000 bezoekers per jaar. De spreker verwacht dat na die periode van hoogconjunctuur een stagnatie zal volgen op het huidige niveau, maar zeker geen leegloop.

De spreker deelt niet de mening van de heer Caron over de veelheid aan initiatieven en regisseurs, waardoor het overzicht verloren gaat. De projecten zijn immers goed voorbereid in overleg tussen Westtoer en Toerisme Vlaanderen wat het toeristisch luik betreft. Op basis van een hele set aan criteria resulteerde dit in een visie en actieprogramma waar heel wat mensen, ook historici, bij betrokken waren.

Wat Onderwijs betreft, blijft de heer Vanlerberghe van mening dat de koepels meer gesensibiliseerd moeten worden.

De heer *Marnic De Meulemeester* vindt dat de jeugd meer gesensibiliseerd moet worden en dat de minister van Onderwijs daarom een tandje moet bijsteken. Een comité voor herinneringseducatie oprichten is goed, maar er is vanuit Onderwijs veel meer mogelijk. Het zou goed zijn moest ook het Vlaams Vredesinstituut de nodige signalen in die zin geven.

De spreker is tevreden dat het advies de nadruk legt op duurzaamheid. Men mag inderdaad niet evolueren naar een soort van pretparktoerisme. De initiatieven mogen wel toeristisch uitgebaat worden maar overcommercialisering is uit den boze.

Mevrouw *Annick De Ridder* merkt op dat de visie van de Vlaamse overheid moet worden doorgetrokken naar de lokale uitbaters van herdenkingsmonumenten. Het kan bijvoorbeeld niet dat die met meer enthousiasme en fierheid vertellen over wapens en wapenuitrusting dan over de vredesgedachte.

De heer *Tomas Baum* vindt de opmerking over de sneuvelende taboes interessant en wil dit opnemen voor verder onderzoek. Inzake de commercialisering vertaalt het Vredesinstituut enkel de opmerkingen van stakeholders die gebleken zijn uit een bevraging. Er is wel een balans mogelijk en daar denkt men best nu al over na.

De heer Baum verwijst tot slot nog naar een opvolgonderzoek dat tot doel heeft om lokale herdenkingspraktijken te stofferen.

Mevrouw *Annick De Ridder*, commissievoorzitter, besluit dat uit de discussie is gebleken dat verdere opvolging aangewezen is en dat daarbij best ook minister Bourgeois wordt betrokken.

Annick DE RIDDER,
voorzitter

Marc VANDEN BUSSCHE
Johan VERSTREKEN,
verslaggevers